

Denumiri ale vânturilor din perspectiva proiectului „Terminologia românească meteorologică (științific vs popular) a fenomenelor atmosferice. Studiu lingvistic”¹

Alina-Mihaela BURSUC*

Key-words: *dictionary, lexicography, meteorology, regional terms, wind*

Introducere

Articolul își propune să pună în discuție câteva aspecte legate de denumirile vânturilor din perspectiva proiectului „Terminologia românească meteorologică (științific vs. popular) a stărilor atmosferice. Studiu lingvistic”. Proiectul inițiat și coordonat de cercet. șt. gr. I Cristina Florescu, a fost înscris și a câștigat finanțare ca proiect de cercetare exploratorie (PN-II-ID-PCE-2011-3-0656) în competiția CNCS din 2011. Proiectul se desfășoară în perioada octombrie 2011 – octombrie 2014, în cadrul Institutului de Filologie Română „A. Philippide”. Echipa interdisciplinară a proiectului este formată din lingviști: dr. Cristina Florescu, dr. Laura Manea, dr. Alina-Mihaela Bursuc, drd. Cristina Cărăbuș; geografi: prof. univ. dr. Liviu Apostol, drd. Dan Adrian Chelaru; lingviști (voluntari): dr. Elena Tamba, dr. Florin-Teodor Olariu; informatician: Mona Corodeanu. În general, studiul terminologiilor populare a fost făcut în relație cu terminologiile științifice corespunzătoare, în timp ce terminologiile științifice au fost relaționate cu alte terminologii. Scopul proiectului nostru îl constituie studiul lingvistic al unui grup lexical delimitat pe baza terminologiei meteorologice a stărilor atmosferice, în cele două componente: științific și popular. Bibliografia de bază (materiale excerptate exhaustiv) a proiectului este alcătuită din *Dicționarul limbii române* (cele două serii siglate DA, respectiv DLR) – esențial pentru componenta populară, două dicționare de specialitate și șapte manuale universitare de meteorologie, reprezentative pentru componenta științifică, standardizată a terminologiei meteorologice românești. Numărul materialelor consultate este mult mai mare și criteriile de selectare a acestor materiale formează un subiect în sine.

În prima etapă a proiectului a fost fișată integral bibliografia de bază a proiectului conform normelor și principiilor de fișare, autoarea articolului participând alături de colegii lingviști la această operație. În urma selectării termenilor care privesc strict fenomenele atmosferice s-au stabilit listele de termeni și s-au distribuit membrilor echipei spre studiu categorii conceptuale. Inițial, pentru categoria „vânt și curenți de aer”, care presupune atât obiectul (desemnat prin

¹ Proiect CNCS (PN-II-ID-PCE-2011-3-0656) aflat în desfășurare la Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Academia Română, Iași.

* Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, România.

substantive), cât și acțiunile și caracteristicile sale (verbe, adjective), am selectat din fișe² și din alte volume din bibliografie – denumirile vânturilor. În urma acestei selecții, a fost realizată o primă sistematizare³ a materialului după următoarele criterii: tipuri de vânturi, tipuri de denumiri, etimologie, distincția semantică „vânt slab”/„vânt puternic”. Pentru articolul de față, am aprofundat această sistematizare, completând-o cu date din cele două dicționare de meteorologie. În cele ce urmează, vor fi prezentate aspecte legate de denumirile vânturilor în funcție de mărcile existente și de modalitățile de definire în dicționarul tezaur, de etimologie și de raportul științific vs. popular la nivel sintagmatic.

1. Denumiri ale vânturilor

Dicționarul tezaur al limbii române conține mare parte din componenta populară a terminologiei fenomenelor atmosferice, cu marcarea, în general, a circulației acesteia. Mărcile lingvistice din cele două serii ale dicționarului sunt considerate drept prim criteriu de clasificare a denumirilor de vânturi, arătând situația din DA și DLR. Ulterior, denumirile regionale marcate ca atare sau nemarcate sunt regrupate după regiuni și după puncte cardinale. Un al treilea criteriu de clasificare vizează zonele conceptuale și semantice, implicând mai multe fenomene atmosferice și indicând categorii de suprapunere.

1.1. Mărci DA/DLR

În funcție de indicațiile parantetice care marchează circulația și, rar, domeniul, termenii din dicționarul tezaur al limbii române pot fi clasificați astfel:

– termeni comuni: a) termeni uzuali: *adiere, boare, crivăț, furtună, sorb, sul, vârtej, vânt (vânticel, vântișor, vântoi, vântuleț), vântoasă, vârtej, vișor, vișorniță, vijelie, viscol, viscoleală, viscolire*; respectiv b) termeni de specialitate uzuali: *acvilon, briză, ciclon, curent (de aer), mistral, muson, simun, siroco, solano, taifun, tornadă, trombă, uragan, zefir (zefiraș)*;

– termeni marcați după domeniu: (Marină) *acalmie, polnoci*; (Geogr.) *alizat, alizeu, pasat (înv.), sifon (înv.)*; (Meteorol.) *uragan*;

– termeni marcați drept „neologici”: *aură* (latinism sau italianism), *briză* (franțuzism), *carael* (turcism), *tempeastă* (înv.), *vortice* (italianism înv.);

– termeni populari: *vânturel, vișoreală, vișorâre, viscolitură*;

– termeni regionali: a) marca (Reg.): *mocran, munteș, mureșean, ocnean, oloreală, olorit, olteș, perioz, perjâr, pietrar, pietros, răsăritean, răscoală, reveneală, rusec, spulberiş, subșirel, tisan, tuhan, ungur, vâjgăraie, vâjgărău, vântoșele, vânturiș, vârcol, vârcolac, zărândan, zbârgoi; pâliș, sfârtoană, vântoc*; respectiv b) regiunea – (Mold.): *(vânt de la) neamț, (vânt de la) ungur*; (Ban.): *dunărinț (dunăreanț, dunărenț), hașegan, chiamăt (sârbism), vicodol*; (Trans.): *mesteacăn, mureș, nemer (nemera), secui, sieș, șorlea, vânturoi, vântuș, vântuț; vigădalm, vocot*; (Olt.): *pârângean, urcișor*; (Munt.): *pislea, răscol*; (Maram.): *(vânt)*

² La momentul respectiv, era fișat de către colegii lingviști 80% din DA și DLR.

³ Prezentarea primelor rezultate a fost făcută în cadrul Atelierului de lexicologie, organizat în cadrul proiectului, pe 30 mai 2012.

țebeș, vântușel; (Bucov.): *vicolniță*; (Mold., Trans.): (*vânt de la*) *cazac, vârtecuș*; (Bucov., Mold.): *vântăraie*; (Trans., Ban.): *soreș, șercan, ungurean*;

– termeni învechiți: *arsură, suflătură* (dicționarele din trecut), *tramontan, volburare, vântuire, vijelire*;

– termeni rari: *băltăgan, orcan, răcoare, respirare, scutur, vântușor*;

– termeni eufemistici, neobișnuiți: *moșoi* (neobișnuit „alizee”), *frumușele* (eufemistic – „vânturi rele”), *șoim* (credințe populare);

– combinații de tipul înv., pop.: *austru*; înv., rar: *evroclidon, levant, liva, sanir, tifone* („taifun”), *vârtejire*; înv., reg.: *spărgău, țug* (Trans.), *vântucel* (Trans.), *viscoală, viscolie*.

Începând cu volumul corespunzător literei N, practic cu volumele seriei noi, se marchează constant apartenența termenului la un anumit nivel, fie prin marca generică *regional*, fie prin specificarea regiunii. Exemplele arată că în volumele anterioare termenii regionali sunt rar marcați ca atare sau le lipsește marca⁴, însă sunt indicate parantetic localitățile ori punctele de anchetă, sau reiese din definiție regiunea în care acționează un anumit vânt. Astfel de termeni nemarcați, dar care pot fi considerați regionali sunt: *aburel, alb, băltag, băltăgan, vânt băltăreș, băltăreș, bihorel, brăilean, brașovean, câinar, câmpean, carael, cornul-caprei/caprii, cornovel, coșavă, crivăț, gorneac (gorneag), gurean, istriță, iugă, lodos (lodus), mareană (mareanul), muntean, răscolniță, sărăcilă, traistă-goală*.

1.2. Denumiri regionale și vânturi regionale

Odată analizate exhaustiv denumirile regionale ale vânturilor și denumirile vânturilor regionale, acestea pot fi regrupate după punctele cardinale și regiunile dinspre care și în care se manifestă. Locuitorii diferitelor regiuni identifică vânturile după punctele cardinale (forme de relief, râuri) și intensitate:

a) după puncte cardinale:

– „vânt de nord”: *hățăgan* (Ban.); (Trans.) *mesteacăn, pietrar*; (Olt.) *părângean*; (Ban., Trans) *ungurean*;

– „vânt de nord sau de est” (Mun., Ban.): *munteanul* (=reg. *băltăganul* „vânt de est”);

– „vânt de nord-est”: *polnoci* (term. marin.); (Munt.) *cornul-caprei/caprii*;

– „vânt de est”: (Munt.) *băltăgan*; (Mold., Trans.); *cazac*; (Dobr.) *coșavă; răsăritean*; (Olt.) *ațegan, levant* (la mare); (Trans., Ban.) *soireș* (cald); (S-V Trans.) *gurean* (= *șorlea*);

– „vânt de vest”: (Munt., Olt., Mold., Dobr.) *austru* (= *vânt de apus, traistă-goală*); (Munt.) *munteș*; (Bucov.) *vânt de la neamș*; (Olt.) *olteș*; (Ban.) *tisan* (Tisa); (Bucov.) *ungur, vânt de la ungur*; (Ban., Trans.) *zărândan*;

– „vânt de vest sau de est” – (Dobr.) *carael*;

– „vânt de nord, vest” – (Olt.) *gorneac*;

– „vânt de est, nord, nord-vest” – (Munt.) *gorneag*;

– „vânt de vest sau de nord” – (S-V Trans.) *mureșeanul* (dinspre Mureș=*mureș*);

⁴ Acest aspect va fi rezolvat unitar în *Dicționarul fenomenelor atmosferice*, unul dintre rezultatele asumate ale proiectului de cercetare.

- „vânt de sud” – (Dobr.) *vântul alb, cornovel*; (Munt., Olt.) *vântul de sud* (=vântul de niazăzi, vântul de la nimeazi, bătăreț, bătăgan (Munt.), băltag (Trans.); (Mold.) *borilă* (urmat de ploaie); *brăilean* (și N Dobr.); (N-E Munt.) *câinar* (=austru, bătăreț); (Olt.) *cornul-caprei/caprii; iugă*; (Dobr.) *pietros(ul)* (=sărăcilă); (Munt.) *pislea*; (Bucov) *vânt de la turc*;

- „vânt de sud, sud-est” (Banat) – *dunăriņ (dunăreņ, dunăreanț)*;

- „vânt de sud-vest” – *liva; lodos (lodus; la mare); mareană (mareanul)*;

b) după regiuni:

- Bucovina: „vânt de vest”: *ungur, vânt de la ungur*; „vânt de sud”: *vânt de la turc*.

- Moldova: „vânt de vest”: *cazac, austru* (=vânt de apus, traistă-goală); *câmpean*.

- Dobrogea: „vânt de est”: *coșavă, răsăritean*; „vânt de vest”: *austru* (=vânt de apus, traistă-goală); „vânt de vest sau de est”: *carael*; „vânt de sud”: *vântul alb, cornovel, brăilean, borilă* (urmat de ploaie); *pietros(ul)* (=sărăcilă); „vânt de sud, sud-est”: *dunăriņ (dunăreņ, dunăreanț); perjar; sărăcilă* (=vântul negru).

- Muntenia: „vânt de nord sau de est”: *munteanul, cornul-caprei/caprii*; „vânt de est”: *bătăgan*; „vânt de vest”: *austru* (=vânt de apus, traistă-goală), *munteț*; „vânt de est, nord, nord-vest”: *gorneag*; „vânt de sud”: *vântul de sud* [=vântul de niazăzi, vântul de la nimeazi, bătăreț, bătăgan, băltag (Trans.)]; *câinar* (=austru, bătăreț), *pislea; brașovean; istriță* (reg. Istriței); *traistă-goală* „austru sau crivăț”.

- Oltenia: „vânt de nord”: *pârângean*; „vânt de est”: *ațegan*; „vânt de vest”: *austru* (=vânt de apus, traistă-goală), *olteț*; „vânt de nord, vest”: *gorneac*; „vânt de sud”: *vântul de sud* [=vântul de niazăzi, vântul de la nimeazi, bătăreț, bătăgan (Munt.), băltag (Trans.)], *cornul-caprei/caprii; traistă-goală* „austru sau crivăț”.

- Transilvania: „vânt de nord”: *mesteacăn, pietrar, ungurean*; „vânt de est”: *cazac, soreț* (cald), *gurean* (=șorlea); „vânt de vest”: *zărândan*; „vânt de vest sau de nord”: *mureșeanul* (dinspre Mureș; =mureș); *brașovean; subțirelul*.

- Banat: „vânt de nord”: *hățăgan, ungurean*; „vânt de nord sau de est”: *munteanul*; „vânt de est”: *soreț* (cald); „vânt de vest”: *tisan* (Tisa), *zărândan*.

- Crișana: *mocran*.

- Zona mării: „vânt de nord-est”: *polnoci*; „vânt de est”: *levant; liva; lodos* (*lodus*; la mare); „vânt de sud-vest”: *mareană (mareanul)*.

- Vânturi în lume: *mistral, muson, simun, siroco, solano*.

Pot fi amintite și o serie de opoziții regionale:

- Muntenia, Oltenia: *vântul de sud, bătăreț (bătărez)/ vântul de nord, munteanul*

- Dobrogea: *austrul, traistă-goală/ vântul alb, vântul de miazăzi*

- Muntenia, Moldova: *crivățul/ austrul, bătărețul*

- Zona mării: *vânt de sud, mareana (vara)/ crivățul, perioz* (toamna)

1.3. Zone conceptuale și semantice

În funcție de intensitatea vântului și de acțiunea sa concomitent cu acțiunea altor fenomene atmosferice, se poate vorbi de zonele semantice: „vânt”, „vânt sub formă de vârtej”/ „vânt cu vârtejuri”, și „vânt însoțit de alte fenomene atmosferice”. Denumirile generice ale vântului sunt indistincte în privința intensității: *vânt, curent,*

(reg.) *crivăț*; dar și „vânt regulat”: *alizeu*. Aceștia li se adaugă o serie de denumiri generice, în funcție de distincția pe dimensiunea intensității. Conceptul „vânt ușor” este exprimat, pe de o parte, prin derivate diminutive de la *vânt* (uzuale: *vânticel*, *vântișor*, *vântuleț*, *vântușor*; regionale, majoritatea în Transilvania: *vântucel*, *vântuș*, *vântușel*, *vântuț*; populare *vânturel* < pl.). Pe de altă parte, pot fi menționate și alte denumiri: *aburel* (Munt.), *adiere* (prototipic), *alb* (Dobr.), *bălan* (Dobr.), *boare*, *briză* (regulat, la mare), *oloreală*, *olorit de vânt* („vânt ușor și neregulat”), *pală* (adiere), *răcoare* (rar), *respirare* (rar), *revenueală* (reg.), *scutur* (spec.), *suflare*, *undă* (de vânt), *zefir*. Conceptul „vânt puternic (eventual însoțit de alte fenomene atmosferice)” este desemnat, pe de o parte, prin derivate augmentative de la *vânt* – regionale: *vântoc*, *vântoi*, *vânturoi* (< pl.); *vântoasă*, dar și prin alte derivate: *vântăraie* (Bucov., Mold.), *vântoșele* (Transilv.); derivat postverbal *vântuire*. Pe de altă parte, pot fi menționate alte denumiri: *băltag* (Trans.), *răscoală* (neurmat de ploaie; Mold.), *șercan* (Trans., Ban.), *șorlea* (S-V Trans.), *tuhan* (Mold.), *vâjgăraie* (iarnă; Mold.), *vâjgărau* (iarnă; Mold.), *zbârgoi* (reg.).

„Vântul puternic” cunoaște o specie aparte în „vântul de nord, puternic, foarte rece”, exprimat prin: *crivăț*, *acvilon*, *coșavă* (Olt.), *secuiul* (V Munt., Trans.), *traistă-goală*, *nemer* (*nemera*; Trans.), *ocneanul* (Olt.), *vântul ocnean* (Olt.), *perioz* (la mare), *rusesc* (Mold.), *vânt geros*, *criveț*, *bihorel*, *sieș* (Trans.), *fueș* (Trans.).

Termenii care exprimă conceptul de „vânt sub formă de vârtej”, respectiv „vânt cu vârtejuri” sunt: *trombă*, *sul*, *vârtej*, *volbură*; acestora adăugându-li-se termenii regionali: *vânturel* (Bucov.), *vânturiș* (Trans.). O categorie aparte, de suprapunere o constituie conceptele largi care vizează „vântul însoțit de alte fenomene atmosferice”. E vorba, în primul rând, de termeni uzuali și sinonimele lor regionale:

- *furtună* = vânt, ploaie/grindină, descărcări electrice (reg. *vreme mare*, Ban. *vicodol*, Trans. *vocot*);

- *vijelie* = vânt, ploaie/ninsoare, descărcări electrice (înv. *vijelire*, reg. *vântoc*);

- *vifor* = vânt, ninsoare/ploaie (sinonime: pop. *viforeală*, pop. *viforâre*, *viforniță*);

- *viscol* = vânt, ninsoare/lapoviță (pop. *viscolitură*, înv., reg. *viscoală*, *viscolie*, *viscoleală*, *viscolire*, Bucov. *vicolniță*).

Aceștia li se adaugă termenii regionali: *chiamăt* (sârbism, Banat) = timp urât cu ploaie, zăpadă, vânt; *păliș* (reg.) = vânt, ninsoare, ploaie; *vigădalm* (Trans.) = vânt, ploaie, grindină; *sfârtoană* (Trans.) = vânt, ploaie, zăpadă. Sunt înregistrați și termenii de specialitate: *ciclun* = vânt puternic, furtună, vârtejuri; *taifun* = ciclon; *uragan* = ciclon, ploaie.

2. Definiții lexicografice

Rețin atenția în acest moment două aspecte ce țin de definițiile lexicografice: diferențele specifice și diferențele conceptuale și semantice.

2.1. Diferențe specifice în definițiile DA/DLR

În general, genul proxim este constituit de hiperonimul *vânt* sau apelativul „numele unui vânt”, în timp ce diferențele specifice identifică caracteristici de tipul:

intensitate, temperatură, direcție și regiune de manifestare, care pot fi redată constant/parțial sau rămân neidentificate.

BĂLTĂREȚ: 2. (Munt., Olt.) Vânt cald, de sud, urmat adeseori de ploaie caldă, care bate dinspre bălțile Dunării. (DA)

NÉMER: (Trans.) Vânt rece și puternic care suflă în sud-estul Transilvaniei, de la nord-est și est; crivăț. (DLR)

PĂLIȘ: 2. (Munt.) Vânt amestecat cu ninsoare sau ploaie, care te izbește pieziș. (DLR)

PERJĂR: 2. (Dobr.) Numele unui vânt nedefinit mai de aproape. (DLR)

PIETRAR: II. 5. (Trans.) Numele unui vânt care bate dinspre nord. (DLR)

2.2. Diferențe conceptuale și semantice în dicționare diferite

O serie de definiții din DA/DLR indică existența unor termeni polisemantici (din punct de vedere al vânturilor) în arhitectura limbii, este cazul unor termeni precum: *austru* și *crivăț*.

AUSTRU s. m. Des în literatura veche; azi, mai mult în graiul popular. 1. Vânt de mează-zi (în opoziție cu crivățul). *Și după o dzi, suflă austru.* COD. VOR. 99. (Trans., Munt., Olt.) *Vântul de mează-zi se numește și austru, iar cel de mează-noapte crivăț.* [...] 3. Vânt îndeobște, s. nume dat la tot felul de vânturi: de nord-vest, de apus, de răsărit, sau chiar de mează-noapte. *Austrulu și marea, tu faptu-le-ai.* CORESI, PS. 243. – Lat. **austrer**, **-strum** „austru, vântul de miază-zi, (țările de la) miază-zi. (DA)

CRIVĂȚ s. m. 1. Numele dat vântului (Munt.) care (în opoziție cu austrul s. cu băltărețul) bate tare și rece, în timpul iernii, de la Nord (Mold.), (Dobr.), (Munt.) s. de la Est (Munt.), (Olt.), cf. secuiul, (V Munt.) traistă-goală; p. ext. (rostit *criveț*) vânt geros, bihorel, sieș, fueș (Transilvania); p. gener. vânt. *Rădica austru den ceriu și aduse cu vârtutea sa crivățu.* CORESI, PS. 210. [...] – Din bulg. **krivéc**, idem.” (DA)

Compararea definițiilor termenilor *tramontana* și *uscat* pe baza mai multor dicționare: DA/DLR, DEX, DN, evidențiază statutul de termeni omonimi, atât conceptual, cât și etimologic.

- *tramontana*: a) vânt de nord (DLR); b) vânt în lume (DEX).

TRAMONTÁNA s. f. (Învechit) 1. S. n., s. f. Vânt care bate dinspre nord. *Când începe-a bate vântul, Pare că pierе pământul; Suflă vara tramontanul, Să răstoarne Bărăganul.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 11, cf. COSTINESCU, ALEXI, W. – **Tramundana** < ngr. *τραμουνδαυνα*.” (DLR)

TRAMONTÁNA s.f. Vânt rece și violent care suflă dinspre Alpi spre Mediterana. [< it. *tramontana*] (DEX)

- *uscat*: a) vânt uscat – lipsit de precipitații (DLR); b) (Mar.) vânt dinspre uscat (DN).

USCÁT² adj., s.n. I. Adj. 1. [...] ♦ (Despre vânt) Care nu aduce precipitații. *Vara fusese secetă mare, cu călduri dogorătoare, cu vânturi uscate.* AGÂRBICEANU, S. P. 28. *Aș fi vrut... să simt briză sărată și vânt uscat de deșert.* M. ELIADE, M. 30. *Evaporarea foarte activă ... este mult agravată de vânturile uscate.* CHIRIȚĂ, P. 280. – V. **usca**. (DLR)

USCÁT², II. 2. S.n. art. (Mar.) Vânt dinspre uscat. – V. *usca*. (DN)

3. Etimologie

Denumirile vânturilor se explică etimologic fie prin mijloacele interne de îmbogățire a vocabularului (predominant derivare, dar și compunere și extensie semantică), fie prin împrumuturi din limbile populațiilor din vecinătatea granițelor țării sau pe cale savantă. Termenii derivați provin din toponime (*brașovean, hațegan, zărândan*); etnonime (*rusc, ungurean*); hidronime (*dunariș, mureșean, olteș, tisan*); oronime (*pârângean*); denumiri ale unor forme de relief (*câmpean, muntean, munteș*); puncte cardinale (*apuseanul, răsăritean*); alți termeni (*băltăreș, borilă, ocnean*); postverbale (*păliș, răscol, sorb*). Sunt înregistrați și doi termeni regionali compuși: *cornul-caprei, traistă-goală*.

Prin extensie semantică, o serie de cuvinte au ajuns să desemneze, mai ales regional, vânturi: *alb, bălan, șoim, mesteacăn*. De asemenea, se remarcă și prezența unei serii de etnonime simple sau în sintagme: *vânt de la turc, vânt de la ungur, ungur, cazac, neamș*. În categoria împrumuturilor se încadrează – în funcție de limbile de origine: bg., sb. (*coșava, goneac, iugă*); tc. (*lodos*); rus. (*mareană, polnoci*); magh. (*nemer, secui, șercan*); rus., tc. (*perioz, tuhan*); it., fr. (*levante*); lat. (*urcior*); sl. (*vârcolac*).

În unele situații, datorită posibilității trimerii la mai multe etimoane, pentru unele denumiri de vânturi s-a adoptat soluția „etimologiei necunoscute”: *câinar, cornovel, mocran, moșoi, pislea, sfârtoană, sieș, șorlea, vocot, zăliște*.

4. Raportul științific vs. popular la nivel sintagmatic

În funcție de determinări și de circulație, sintagmele cu baza *vânt* pot fi sistematizate drept: uzuale și regionale, meteorologice și meteorologice uzuale.

4.1. Sintagme conținând determinări uzuale și regionale în DA/DLR

Determinările uzuale indică direcția, respectiv originea (*vântul de cătră răsărit, ~ de la sfințit; vântul despre amiazădzdi, ~ despre miazănoapte; vântul de sud, ~ de sud-est; vântul de la nord, ~ de la nord-vest*). Determinările regionale, figurate, desemnează vânturi periodice și indică dimensiunea (*vântul mare*); etnonime (*vânt de la rus, ~ de la moscal, ~ de la ungur, ~ de la neamș, ~ de la turc, ~ de la cazac, ~ țiganului – vezi și rusc, ungurean, neamș, cazac*); coordonate spațiale (*vântul de la deal, ~ de la vale, ~ din sus, ~ din jos*); luni ale anului (*vântul de martie, ~ aprilie, ~ mai, ~ iunie, ~ iulie, ~ august*). Aceștia li se adaugă: elemente cromatice (non-culori): *vântul negru, vântul alb*; însușiri negative: *vântul rău, ~ bolund, ~ bățaios*; temperatură: *vântul rece, ~ cald, ~ friguros*; referent: *vântul de baltă, vântul frunzii, vântul soare*.

4.2. Sintagme de specialitate

Vânt ageostrof = vânt a cărui viteză reprezintă diferența dintre vântul real și cel geostrof. (Ciulache) Din seria sintagmelor meteorologice fac parte: *vânt alobaric/ izalobaric, vânt anabatic, vânt antitriptic, vânt aparent/ relativ, vânt catabatic, vânt ciclostrof, vânt de avalanșe, vânt de contragradient, vânt de ghețar, vânt de gradient, vânt de subgradient, vânt de supragradient, vânt dextrogir, vânt din față/ contrar, vânt din spate, vânt eulerian, vânt geociclostrof, vânt*

geostrofic, vânt instantaneu, vânt ionosferic, vânt lateral, vânt local, vânt longitudinal din față, vânt longitudinal din spate.

4.3. Zone comune

În seria sintagmelor identificate atât în dicționarul tezaur al limbii române, cât și în dicționarele de specialitate, se încadrează sintagmele meteorologice uzuale: *vânturi periodice, vânturi eteziene, vânt uscat, vânt variabil, vânt constant, vânturi dominante. Vânturi periodice* =vânturi care își schimbă direcția după un anumit interval de timp sau care bat regulat într-o regiune, în anumite perioade ale anului (DLR). *A explicat vânturile periodice și curgerile mărilor.* GENILIE, O. 48/27, cf. PONI, F. 183. (DLR, s.v. *vânt*) Merită amintite și o serie de sintagme identificate într-o lucrare mai veche de meteorologie (Marin 1857: 114–115) și diferențiate după viteza vântului (m/s): *vânt numai simțit* (1m/s), *vânt moderat* (2m/s), *vânt răcoare* (6m/s), *vântul cel mai priincios morilor* (7m/s), (*bun-răcoare, răcoare cel mare*), *vânt prea tare* (15m/s), *vânt impetuos* (20m/s), (*furtună mare, oragan*).

Concluzii

Sistematizarea denumirilor de vânturi din dicționarul tezaur al limbii române și din dicționarele de specialitate s-a realizat în funcție de mărcile de circulație și de domeniu așa cum sunt acestea marcate actualmente în DA și DLR (marcare care va fi actualizată și adaptată specificului DFA), dar și după zone semantice. Au fost prezentate principalele diferențe specifice utilizate în definițiile lexicografice, precum și diferențe semantice și conceptuale care dau unor denumiri statut de termeni polisemantici sau omonimi. Etimologia denumirilor de vânturi este diversă și se explică, în general, prin procedeul derivării și prin împrumuturi. Raportul științific vs. popular este evident, cel puțin, în privința sintagmelor cu baza *vânt*, fiind identificată și o zonă comună constând în sintagmele meteorologice uzuale. Zona semantică a vânturilor este deosebit de complexă datorită bogăției de material la nivel regional și popular, categoriilor de suprapunere, necesității de a reformula și completa definițiile lexicografice, varietății etimologice, raportului științific vs. popular la nivel sintagmatic.

Bibliografie

- Ciulache 2003: Sterie Ciulache, Nicoleta Ionac, *Dicționar de meteorologie și climatologie*, București, Ars Docendi.
- DA = *Dicționarul limbii române*, serie veche, București, Editura Academiei Române, t. I–III (1913–1948).
- DEX² = *Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX), ediția a II-a, Ion Coteanu, Lucreția Mareș (coord.), București, Editura Univers Enciclopedic, 1998.
- DLR = *Dicționarul limbii române*, Serie nouă, t. IV–XIV, București, Editura Academiei Române (1965–2010).
- DN = Florin Marcu-Constant Maneca, *Dicționar de neologisme*, București, Editura Științifică, 1961.
- Marin 1857: C. Pouillet, *Noțiuni generale de fizică și de meteorologie spre usul junimei*, traduse de A. Marin, București.

Țiștea 1965: Țiștea Dumitru, Bacinschi Dumitru, Nor Radu, *Dicționar meteorologic: român-rus-francez-englez-german-spaniol*, Institutul Meteorologic, București.

Names of the Winds in the Project
“Romanian Meteorological Scientific and Popular Terminology
of the Atmospheric Phenomena. A Linguistic Approach”

“Wind and air currents” are one of the atmospheric phenomena categories studied in the project “Romanian meteorological scientific and popular Terminology of the atmospheric Phenomena. A Linguistic Approach” (PN-II-ID-PCE-2011-3-0656, project director Cristina Florescu). The names of the winds, selected from the Romanian language dictionary and from the meteorological dictionaries, are systematized by some criteria. Depending on linguistic marks, the terms are classified as: usual (*adiere, furtună*), regional (*mocran, mureș*), old (*arsură, suflătură*), popular (*vânturel*), rare (*băltăgan, orcan*), unusual (*moșoi*) etc. Depending on conceptual and semantic areas, “wind” category knows names for concepts “wind” (*vânt*), “swirling wind” (*trombă*), “wind accompanied by other atmospheric phenomena” (*furtună, vijelie*). Lexicographically speaking, the names of the winds involve specific differences (intensity, direction, manifestation area) and conceptual and semantic differences (*austru, tramontana*). The etymology of the terms of this category is diverse and implies most of the ways of enriching vocabulary (affixation: *dunarinț, pârângean*; composition: *traistă-goală*; semantic extension: *alb, turc*; lexical borrowings: *gorneac*). The essential aspect of the project, scientific vs. popular report is shown at syntagmatic level (usual and regional syntagmas: *vântul de martie*, specialized syntagmas: *vânt ageostrofic*, meteorological usual syntagmas: *vânturi dominante*). The semantics of winds is complex due to the multitude of names at regional and popular level, to the overlap categories, to etymologies variety, to the scientific vs. popular report at syntagmatic level.